

Kamer van Volksvertegenwoordigers

ZITTING 1984-1985

22 JULI 1985

WETSVOORSTEL

betreffende de vordering tot nietigverklaring
van het huwelijk

(Ingediend door de heer Remacle)

TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Echtscheiding is de klassieke gerechtelijke weg geworden om het huwelijk te ontbinden wanneer de echtgenoten niet langer overeenkomen. De rechtspraak stelt zich hoe langer hoe lakser op tegenover het begrip « grove belediging », zodat het volgens sommige auteurs volstaat, echtscheiding aan te vragen om ze ook te verkrijgen.

Echtscheiding is nochtans niet de enige gerechtelijke weg die door ons recht wordt aanvaard om de echtgenoten hun vrijheid terug te schenken. De vordering tot nietigverklaring van het huwelijk staat nog steeds in onze wetteksten ingeschreven, maar is op korte termijn tot verdwijnen gedoemd als ze niet in ere wordt hersteld.

In tegenstelling tot de vordering tot echtscheiding bekrachtigt de vordering tot nietigverklaring niet de « schuld » van één van de echtgenoten. Uit een psychologisch en sociaal oogpunt is ze dan ook minder traumatiserend voor de echtgenoten; de « schuldige » echtgenoot legt ze geen alimentatieplicht op jegens de « onschuldige » echtgenoot, en in bepaalde gevallen stemt ze meer overeen met de werkelijke redenen van de mislukking van het huwelijk.

De echtgenoten huwen om samen een tegelijk geestelijke, affectieve en lichamelijke leefgemeenschap te vormen. Het huwelijk zou dan ook nietig moeten kunnen worden verklaard wanneer, om redenen eigen aan de totstandkoming van de leefgemeenschap of aan de persoonlijkheid van de partners, geen werkelijke leefgemeenschap onder de echtgenoten is kunnen ontstaan, afgezien van elke « schuld » na het huwelijk.

Het zou volstaan drie artikelen uit het Burgerlijk Wetboek te wijzigen om de vordering tot nietigverklaring nieuw leven in te blazen.

Chambre des Représentants

SESSION 1984-1985

22 JUILLET 1985

PROPOSITION DE LOI

relative à l'action en nullité du mariage

(Déposée par M. Remacle)

DEVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

Le divorce est devenu la voie judiciaire classique pour mettre un terme au mariage lorsque les époux ne s'entendent plus. La jurisprudence se montre de plus en plus laxiste quant à la notion d'« injure grave », si bien que certains auteurs ont pu dire qu'il suffisait de demander le divorce pour l'obtenir.

Le divorce n'est cependant pas la seule voie judiciaire admise par notre droit pour que les époux puissent reprendre leur liberté. L'action en nullité de mariage est toujours inscrite dans nos textes légaux mais est destinée à disparaître à court terme si elle n'est pas revalorisée.

L'action en nullité, à la différence de l'action en divorce, ne sanctionne pas la « faute » d'un des conjoints. Elle est donc moins traumatisante du point de vue psychologique et social pour les époux, n'entraîne pas l'octroi d'une pension alimentaire par le conjoint « coupable » au conjoint « innocent », et correspond mieux dans certains cas aux véritables motifs de l'échec du mariage.

Les conjoints s'engagent dans les liens du mariage pour former entre eux une communauté de vie, à la fois intellectuelle, affective et physique. Le mariage devrait pouvoir être déclaré nul si pour des raisons inhérentes à sa formation ou à la personnalité des partenaires, une véritable communauté de vie n'a pu se créer entre les époux, indépendamment de toute « faute » postérieure au mariage.

La modification de trois articles du Code civil suffirait à assurer le renouveau de l'action en nullité.

1. — Artikel 146 van het Burgerlijk Wetboek.

Het is van belang het begrip « leefgemeenschap », dat de toestand van het huwelijk beschrijft, op te nemen in het Burgerlijk Wetboek. Het begrip werd trouwens opgenomen in de Franse Code civil: bij wet van 4 juni 1970 werd artikel 215, 1ste lid van de Code civil als volgt aangevuld: « Les époux s'obligent mutuellement à une communauté de vie ».

Dat artikel zou als basis kunnen dienen voor de vordering tot nietigverklaring van het huwelijk wegens simulatie. Wanneer beide echtgenoten toestemmen in het huwelijk, moeten zij zich werkelijk ertoe verbinden onderling een echte leefgemeenschap te vormen.

Simulatie of afwezigheid van verbintenis van één van de echtgenoten of van beide echtgenoten kan worden bewezen door een geheel van gedragingen die regelrecht indruisen tegen de totstandkoming van een « leefgemeenschap »: vertrek van één van de echtgenoten spoedig na het huwelijk, weigering om samen te wonen of om het huwelijk te voltrekken, gebrek aan belangstelling voor de andere, afwezigheid van liefde zoals deze tot uiting zou moeten komen in welwillendheid, openheid, hartelijkheid voor de andere, behoud van een vrije en ongebonden levenswijze, afwijzing van iedere verantwoordelijkheid of verplichting die voortvloeit uit het huwelijk, onverschilligheid t.o.v. de instandhouding van de huwelijksband.

2. — Artikel 180, tweede lid.

In 1804 was een huwelijk in de eerste plaats de vereniging van twee families. Alleen belangrijk was dan ook de dwaling omtrent de lichamelijke of burgerlijke identiteit (behoren tot een familie) van de echtgenoot. Die restrictieve rechtspraak wordt nog steeds gehanteerd door de Belgische rechtbanken.

Vandaag de dag is het huwelijk echter vóór alles een « interpersoonlijke leefgemeenschap ». De verbintenis van elk van de echtgenoten wordt aangegaan jegens de persoon van de andere echtgenoot, met inbegrip van zijn hoedanigheden. Iedere persoon draagt de stempel van zijn persoonlijk en sociaal verleden: een vaderschap (of moederschap), een vorig huwelijk, een onterend leven, ernstige gerechtelijke veroordelingen... Andere hoedanigheden zijn van belang bij het aangaan en het in stand houden van de huwelijksrelatie: de gezondheid en meer bepaald de geestelijke gezondheid, de bekwaamheid om kinderen te verwekken en vooral de bekwaamheid om met de andere echtgenoot regelmatige en normale seksuele betrekkingen te onderhouden.

De oprechtheid van de echtgenoten met betrekking tot hun verleden en hun hoedanigheden wordt trouwens door de Belgische rechtspraak geëist, maar dan met het oog op de echtscheiding. Aangezien de rechtbanken thans de nietigverklaring van het huwelijk niet kunnen uitspreken wegens dwaling omtrent de hoedanigheden van de andere echtgenoot of wegens bedrog (bedrieglijke handelwijze met het oogmerk bepaalde hoedanigheden te verbergen, of schuldig stilzwijgen) gebruiken zij een juridisch handig middel: het toestaan van de echtscheiding wegens verhele van feiten die voorafgaan aan het huwelijk.

De voorgestelde wetwijziging zou het mogelijk maken dat juridisch voorwendsel te laten vallen en de echtgenoten hun vrijheid terug te geven via de nietigverklaring. De Franse wet van 11 juli 1975 heeft artikel 180, 2de lid trouwens in die zin gewijzigd.

3. — Artikel 181.

a) Het huidige artikel 181 zou moeten worden opgeheven. In 1804 was het de wetgever erom te doen, de onverbreekbaarheid van het huwelijk te vrijwaren door een restrictieve termijn van 6 maanden samenwoning op te leggen, alvorens een vordering tot

1. — L'article 146 du Code civil.

Il est important que la notion de « communauté de vie » qui décrit l'état de vie du mariage soit insérée dans le Code civil. Elle a d'ailleurs été insérée dans le Code civil français par la loi du 4 juin 1970 à l'article 215, alinéa 1 du Code civil: « Les époux s'obligent mutuellement à une communauté de vie ».

Cet article pourrait servir de base à l'action en nullité de mariage pour simulation. Lorsque les époux échangent leur consentement matrimonial, ils doivent s'engager réellement à former entre eux une véritable communauté de vie.

La simulation ou absence d'engagement de l'un ou des deux conjoints peut être prouvée par un ensemble de comportements radicalement opposés à l'établissement d'une « communauté de vie »: départ rapide d'un des conjoints, refus de cohabitation ou de consommation du mariage, désintérêt vis-à-vis de l'autre, absence d'amour dans son aspect de bienveillance, d'ouverture, d'accueil à l'autre, maintien d'un mode de vie libre et sans contrainte, refus de toute responsabilité ou obligation découlant du mariage, absence d'effort pour maintenir le lien.

2. — Article 180, deuxième alinéa.

En 1804, le mariage était avant tout l'union de deux familles. Dès lors l'erreur sur l'identité physique ou civile (appartenance familiale) de la personne du conjoint était seule importante. Cette jurisprudence restrictive est encore appliquée par les tribunaux belges.

Or actuellement, le mariage est avant tout une « communauté de vie interpersonnelle ». L'engagement de chacun des époux est pris en fonction de la personne de l'autre conjoint en ce compris ses qualités. Chaque personne est marquée par son histoire personnelle et sociale: une paternité (ou maternité), un précédent mariage, une vie déshonorante, des condamnations judiciaires graves... D'autres qualités sont importantes pour établir et maintenir la relation conjugale: la santé et notamment la santé mentale, la capacité d'engendrer et surtout la capacité d'établir avec le conjoint des relations sexuelles régulières et normales.

La sincérité des époux à l'égard de leur passé et de leurs qualités est d'ailleurs exigée par la jurisprudence belge mais en matière de divorce. Les juges, ne pouvant actuellement prononcer la nullité du mariage pour erreur sur les qualités de l'autre époux ou pour dol (manœuvre frauduleuse destinée à cacher certaines qualités ou silence coupable), utilisent un subterfuge juridique: l'octroi du divorce pour dissimulation de faits antérieurs au mariage.

La modification législative proposée permettrait de supprimer ce subterfuge juridique et de rendre leur liberté aux époux par le biais de la nullité. La loi française du 11 juillet 1975 a d'ailleurs modifié l'article 180, alinéa 2 en ce sens.

3. — Article 181.

a) L'article 181 actuel devrait être supprimé. Le but du législateur de 1804 était de préserver l'indissolubilité du mariage en imposant un délai restrictif de six mois de cohabitation pour introduire une action en nullité de mariage. Etant donné qu'il

nietigverklaring van het huwelijk kon worden ingesteld. Aangezien de duur van de samenwoning voor het instellen van een vordering tot echtscheiding aan geen enkele beperking onderhevig is, zou die beperking ook moeten wegvallen voor de vordering tot nietigverklaring.

b) Door dit artikel op te heffen zou men twee belangrijke wetsbepalingen op die plaats kunnen invoegen.

Artikel 181 (nieuw), eerste lid.

Geestesziekte is niet enkel een beletsel voor de uiting van een werkelijke toestemming in het huwelijk. (De huidige rechtspraak steunt op artikel 146 van het Burgerlijk Wetboek). Zij is tevens een belangrijk beletsel voor de totstandkoming van een geestelijke en affectieve leefgemeenschap tussen de echtgenoten, want zij vervalst de relatie- en communicatiefuncties tussen de zieke en de anderen.

Waarom zouden de echtgenoten vijf jaar feitelijke scheiding in acht moeten nemen alvorens een vordering tot echtscheiding te kunnen instellen (artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek), wanneer de geestesziekte kort na het huwelijk aan het licht komt en bijgevolg reeds bestond ten tijde van het huwelijk? De invoering van dit nieuwe artikel zou een punt zetten achter de talrijke betwistingen omtrent de nietigverklaring van het huwelijk van de geesteszieke in de Belgische rechtspraak en rechtsleer, bij gebrek aan een duidelijke wettekst (absolute of relatieve nietigverklaring? wettelijke onbekwaamheid van de onbekwame? ...).

Artikel 181 (nieuw), tweede lid.

In 1804 had de wetgever opzettelijk het vleeselijk aspect van het huwelijk genegeerd als reactie op de al te exclusieve nadruk op dat punt in het oude recht en vooral wegens de bewijsmoeilijkheden, te wijten aan de toenmalige rudimentaire medische en psychiatrische kennis.

Nochtans was de miskenning van de sexualiteit binnen het huwelijk in strijd met de werkelijkheid. Zij dwong de rechters ertoe één van de echtgenoten schuldig te bevinden om hem de verantwoordelijkheid voor de niet-voltrekking van het huwelijk toe te schrijven en om de echtscheiding toe te staan. De analyse van deze rechtspraak toont aan dat het andermaal om een juridisch voorwendsel gaat, dat de echtgenoten wil helpen zich te bevrijden van de band van een volkomen onbevredigend huwelijk. Overigens mondt een dergelijk huwelijk doorgaans uit in het overspel van één van de echtgenoten, die elders de bevrediging gaat zoeken die hij/zij van zijn/haar huwelijk mocht verwachten. Het heeft geen zin van schuld te gewagen in dramatische gevallen zoals huwelijken die niet zijn voltrokken wegens de totale of gedeeltelijke impotentie van één van de echtgenoten of van beide echtgenoten. De invoering van deze nieuwe wetsbepaling zou het de echtgenoten mogelijk maken, zich uit hun uitzichtloze situatie te bevrijden.

n'existe aucune limitation de durée de cohabitation pour l'introduction d'une action en divorce, il devrait en être de même pour l'action en nullité.

b) La suppression de cet article permettrait d'introduire deux dispositions législatives importantes à cet endroit.

Article 181, premier alinéa (nouveau).

La maladie mentale n'est pas seulement un obstacle à l'émission d'un véritable consentement matrimonial (La jurisprudence actuelle se base sur l'article 146 du Code civil). Elle est également un obstacle important à l'établissement d'une communauté de vie intellectuelle et affective entre les époux car elle altère les fonctions de relation et de communication entre le malade et autrui.

Pourquoi devoir attendre cinq ans de séparation de fait entre les époux pour introduire une action en divorce (article 232 du Code civil) lorsque la maladie mentale se manifeste peu après la conclusion du mariage et existait dès lors déjà à l'époque du mariage? L'introduction de ce nouvel article mettrait fin aux nombreuses controverses doctrinales et jurisprudentielles qui existent dans notre pays concernant la nullité du mariage du malade mental, en l'absence de texte législatif précis (nullité absolue ou relative? incapacité légale de l'interdit? ...)

Article 181, deuxième alinéa (nouveau).

Le législateur de 1804 avait volontairement omis l'aspect charnel du mariage en réaction contre l'insistance trop exclusive de l'ancien droit sur ce point et surtout en raison des difficultés de preuves dues aux connaissances médicales et psychiatriques rudimentaires de l'époque.

La méconnaissance de la sexualité au sein du mariage était cependant contraire à la réalité. Elle obligea les juges à rechercher une « faute » dans le chef d'un des époux pour lui imputer la responsabilité de la non-consommation du mariage et autoriser le divorce. L'analyse de cette jurisprudence démontre qu'il s'agit à nouveau d'un subterfuge juridique destiné à aider les conjoints à se libérer des liens d'un mariage profondément insatisfaisant. Un mariage de ce genre aboutit d'ailleurs le plus souvent à l'adultère d'un des deux époux qui recherche ailleurs les satisfactions qu'il était en droit d'attendre de son mariage. Il est absurde de parler de « faute » dans des situations aussi dramatiques que ceux des mariages non consommés en raison de l'impuissance absolue ou relative d'un ou des époux. L'introduction de cette nouvelle disposition législative permettrait aux conjoints de sortir de leur impasse.

L. REMACLE

WETSVOORSTEL

Artikel 1.

Artikel 146 van het Burgerlijk Wetboek wordt met het volgende lid aangevuld :

« Door hun toestemming verbinden de echtgenoten zich ertoe, een « leefgemeenschap » te vormen ».

Art. 2.

Artikel 180, tweede lid van hetzelfde Wetboek wordt als volgt gewijzigd en aangevuld met een derde lid :

« Wanneer er dwaling is omtrent de persoon van één van de echtgenoten of omtrent één van diens hoedanigheden, waarvan de afwezigheid de voortzetting van de leefgemeenschap onmogelijk maakt, kan de andere echtgenoot de nietigverklaring van het huwelijk vorderen.

» Zo het huwelijk het gevolg is van het bedrog van één van de echtgenoten, kan de andere echtgenoot eveneens de nietigverklaring van het huwelijk vorderen ».

Art. 3.

Artikel 181 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Het huwelijk kan op verzoek van elk van de echtgenoten nietig worden verklaard, als één van hen ten tijde van het huwelijk aangetast was door een ernstige geestesziekte die hem belette een geldige toestemming te geven of zich van de essentiële huwelijksplichten te kwijten.

» Het huwelijk kan eveneens op verzoek van elk van beide echtgenoten nietig worden verklaard, als zij niet in staat zijn met elkaar een normaal geslachtsleven te leiden wegens een volledige men of gedeeltelijke lichamelijke of geestelijke gebrekkigheid van één van beiden ».

PROPOSITION DE LOI

Article 1er.

L'article 146 du Code civil est complété par l'alinéa suivant :

« Par leur consentement, les époux s'engagent à former entre eux une « communauté de vie » ».

Art. 2.

L'article 180, deuxième alinéa, du même Code est modifié comme suit et complété par un troisième alinéa :

« S'il y a erreur sur la personne du conjoint ou sur une de ses qualités dont l'absence rend impossible la poursuite de la communauté de vie, l'autre époux peut demander la nullité du mariage.

» Si le mariage est la conséquence du dol d'un des conjoints, l'autre époux peut également demander la nullité du mariage ».

Art. 3.

L'article 181 du même Code est remplacé par la disposition suivante :

« Le mariage peut être déclaré nul, à la requête de chacun des époux, si l'un d'eux était atteint à l'époque du mariage, d'une maladie mentale grave l'empêchant de donner un consentement valide ou d'assumer les obligations essentielles du mariage.

» Le mariage peut également être déclaré nul, à la requête de chacun des deux époux, si ceux-ci ne peuvent établir entre eux une vie sexuelle normale, en raison d'une déficience physique ou psychique, absolue ou relative de l'un d'eux ».

L. REMACLE